

О. М. КОНДРАШОВ, аспірант

(Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, м. Київ)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2002, вип. 3, с. 113–116

Досвід високо розвинених країн свідчить, що вихід України з кризи можливий тільки на основі науково-технічного прогресу та інноваційної діяльності. Зазначимо, що більшість промислових підприємств та організацій України усвідомила необхідність здійснення інноваційної політики, але успішне її здійснення повинно базуватися на нормативно-правовій базі.

Основні правові передумови державної інноваційної політики закладені в Конституції України, в якій ст. 54 гарантує громадянам свободу наукової, технічної та інших видів творчості, захист інтелектуальної власності та авторських прав. Там само зазначено, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Ст. 116 зобов'язує Кабінет Міністрів України забезпечити здійснення економічної політики у сфері освіти, науки і культури та інших напрямків економічної діяльності. Згідно з п. 4 цієї статті Кабінет Міністрів України розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України [1].

Законодавче забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні гарантовано Законом України "Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності", який введено в дію 13 грудня 1991 р. [3]. З часом було здійснено уточнення окремих статей і положень цього Закону та прийнято новий Закон України "Про наукову та науково-технічну діяльність", який набув чинності 1 грудня 1998 р. [4; 5].

Крім зазначених документів слід назвати прийняту Верховною Радою України "Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України". Концепція містить основні цілі, пріоритетні напрямки та принципи державної науково-технічної політики, механізми прискореного інноваційного розвитку, орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення. Вона визначає засади взаємовідносин держави та суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, які ґрунтуються на необхідності пріоритетної державної підтримки науки, технологій та інновацій як джерела економічного зростання, складової національної культури, освіти і сфери реалізації інтелектуального потенціалу громадян [15]. Дія Концепції розрахована на період стабілізації економіки та досягнення сталого її розвитку.

Сучасна нормативно-правова база (закони, Укази Президента, підзаконні акти у вигляді постанов уряду, наказів центральних органів виконавчої влади та інші нормативні документи) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 70 документів.

Основою антимонопольного законодавства є Закон України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" [8].

Подібне спрямування та вплив на інноваційні процеси здійснює Закон України "Про захист прав споживачів", який прийнято у 1991 р. [6]. Дією цього Закону межі споживчого вибору і у

зв'язку з цим інноваційний простір суттєво збільшуються. Крім того, вагомі санкції про недотримання якості зменшують можливості маневру для суб'єктів господарювання.

Узагальнюючи це питання, зазначимо, що норми відносно інноваційної діяльності містяться в багатьох актах різних галузей законодавства, за якими інновації є складовими інвестиційного процесу.

До кола важливих загальноекономічних передумов інноваційних процесів належить також інформатизація суспільства. Основні напрямки державної політики в галузі інформатизації визначені в Законі України "Про національну програму інформатизації" від 4 лютого 1998 р. [7].

Єдиний технологічний простір для масштабних, зокрема інноваційних, проектів забезпечує державна діяльність в галузі стандартизації, сертифікації продукції та послуг.

У рамках Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом наша країна взяла на себе зобов'язання щодо гармонізації законодавства, норм, правил і стандартів, а також процедур оцінки їх відповідності європейським. Ще в березні 1997 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову "Про заходи щодо поетапного впровадження в Україні вимог директив Європейського Союзу, санітарних, екологічних, ветеринарних, фітосанітарних норм та міжнародних і європейських стандартів" [14]. Документ передбачає розробку і впровадження в Україні 14 програм стандартів, які відповідають міжнародним і європейським. На жаль, процес розвивається не так динамічно, як хотілось би. Очікується докорінна зміна ситуації у зв'язку із введенням в дію Закону України "Про стандартизацію" [11], в якому закріплено основний принцип міжнародної стандартизації — добровільності застосування національних стандартів.

Важливим напрямком регулювання інноваційної діяльності є сертифікація. В Україні вона існує в системі державної сертифікації продукції вітчизняного і зарубіжного виробництва — УкрСЕПРО. Проте сертифікати відповідності, видані УкрСЕПРО, визнаються лише в Україні та країнах СНД. Закон України "Про підтвердження відповідності", що набрав чинності 13 червня 2001 р., вводить цей процес у цілком нове правове русло. Замість обов'язкової сертифікації (відповідно до існуючого нині переліку продукції) застосовуватиметься декларація виробника про відповідність установленим вимогам. Підкреслимо, що декларація — це юридичний

документ, заповнення якого виробником і стане завершальною фазою контролю якості й безпечності виготовленої продукції [9].

У цьому Законі впроваджено нове поняття "технічний регламент із підтвердження відповідності". Ним установлено обов'язкові вимоги щодо безпечності для життя, здоров'я людей, охорони довкілля. Такі регламенти розроблятимуть органи центральної виконавчої влади, уповноважені Кабінетом Міністрів України для тих видів продукції, які буде визначено потенційно небезпечними.

Набрання чинності Закону України "Про акредитацію органів з оцінки відповідності" має привести українську систему акредитації у відповідність із вимогами міжнародних правил і процедур у сфері оцінки відповідності [2].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в Україні створена важлива законодавча база для здійснення і розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Незважаючи на це, за кількістю і якістю нормативних законодавчих актів вона поступається подібним системам у розвинутих країнах світу.

Необхідно відзначити, що зміни, які сталися в науковій сфері України за останні десять років, здебільшого відповідали умовам жорсткої державної консервативної політики, за якою наукова та інноваційна діяльність не стали пріоритетними з точки зору державної підтримки. Унаслідок такої політики Україна відстала від країн, які здійснюють прогресивну або наступальну науково-технічну та інноваційну діяльність.

Україна взяла на себе великі зобов'язання перед світовою спільнотою, підписавши в 1992 р. в Ріо-де-Жанейро Концепцію стійкого розвитку в ХХІ ст. — "Декларацію Ріо".

У березні 2000 р. опубліковано Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо державної підтримки Національної академії наук України", в якому передбачена низка механізмів, спрямованих на збереження і розвиток науково-технічного, інтелектуального потенціалу України, залучення до роботи в наукових установах та організаціях талановитої молоді. Прийнято зміни до нового Закону України "Про наукову та науково-технічну діяльність".

Останнім часом державні органи управління посилили увагу до розвитку промисловості України. Про це, зокрема, свідчить яскравий факт про відтворення Міністерства промислової політики України. До числа важливих нормативно-правових документів належить також Указ Президента України "Про заходи щодо поліпшення

інвестиційного клімату в Україні" [12]. У п. 14 Указу передбачається стимулювання залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність, створення нових та розвиток існуючих технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів.

У липні 2001 р. прийнято такі важливі закони, як "Про державну підтримку літакобудівної промисловості в Україні", "Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості" та "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" [10]. Зокрема, Законом України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" визначено такі пріоритети на період до 2006 р.:

1) фундаментальні дослідження з найважливіших проблем природничих, суспільних і гуманітарних наук;

2) проблеми демографічної політики, розвитку людського потенціалу та формування громадянського суспільства;

3) збереження навколишнього середовища (довкілля) та сталий розвиток;

4) новітні біотехнології; діагностика, методи лікування найпоширеніших захворювань;

5) нові комп'ютерні засоби та технології інформатизації суспільства;

6) новітні технології та ресурсозберігаючі технології в енергетиці, промисловості та агропромисловому комплексі;

7) нові речовини і матеріали.

Для розвитку інноваційної діяльності надзвичайно важливе значення має підписаний у серпні 2001 р. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 3 липня 2001 р. "Про невідкладні заходи щодо виводу з кризового стану науково-технологічної сфери України і створення реальних умов для переходу економіки на інноваційну модель розвитку"» [13]. Цим Указом передбачається здійснити невідкладні заходи щодо виводу з кризового стану науково-технологічної сфери України і створення реальних умов для переходу економіки на інноваційну модель розвитку.

У зв'язку з цим Кабінет Міністрів України, зокрема, зобов'язав:

1) передбачати починаючи з 2002 р. у проєктах Державного бюджету України кошти на фінансування наукових і науково-технічних розробок відповідно до Закону України "Про наукову та науково-технічну діяльність", а також на впровадження пріоритетних інновацій у виробництво;

2) затвердити перелік державних наукових і науково-технічних програм відповідно до визначених Верховною Радою України пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2006 р.;

3) підготувати пропозиції щодо впорядкування та утвердження оптимальної структури державних органів і установ, які реалізують наукову і науково-технологічну політику;

4) підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України:

а) проєкти законів про оцінку інтелектуальної власності та про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на період до 2005 р.;

б) пропозиції щодо впровадження механізму диференційованого пільгового оподаткування підприємств залежно від рівня їх інноваційної активності;

в) проєкт Державної програми науково-технологічного розвитку України;

5) вжити заходів щодо вдосконалення державного регулювання у сфері трансферу технологій та внести в установленому порядку пропозиції щодо визначення уповноваженого органу виконавчої влади, відповідального за координацію діяльності, пов'язаної із запровадженням, імпортом, експортом технологій та технологічного обладнання, забезпечення технологічної безпеки держави;

6) вжити заходів щодо вдосконалення регулювання процесів зовнішньої трудової міграції працівників науково-технологічної сфери;

7) забезпечити починаючи з 2002 р. підвищення кваліфікації державних службовців з питань організації інноваційної діяльності в Україні;

8) створити інформаційну базу даних щодо технологій, у тому числі подвійного призначення, для забезпечення відповідною науково-технічною і економічною інформацією органів виконавчої влади, підприємств, організацій.

З метою координації та контролю за здійсненням зазначеного Указу [13] Кабінет Міністрів України зобов'язав створити Міжвідомчу комісію з питань науково-технологічної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України.

Практична реалізація державних заходів дає надію на те, що наукова система України нарешті зможе вступити в новий етап трансформації кількісних і якісних змін, які сприятимуть розвитку науки у країні і за її допомогою забезпечать перехід промисловості та економіки держави загалом на інноваційний шлях розвитку.

Література

1. Конституція України. — К.: Преса України, 1997. — 80 с.
2. Закон України "Про акредитацію органів з оцінки відповідності" // Уряд. кур'єр. — 2001. — 20 черв.
3. Закон України "Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності" від 13 грудня 1991 р. № 1977-XII // Закони України. — 1996. — Т. 2. — С. 441-453.
4. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності"» від 1 грудня 1998 р. № 284-XIV // ВВР. — 1999. — № 2-3. — Ст. 20.
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про наукову та науково-технічну діяльність"» // Голос України. — 2000. — 16 трав.
6. Закон України "Про захист прав споживачів" від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // Закони України. — 1996. — Т. 1. — С. 392-408.
7. Закон України "Про національну програму інформатизації" від 4 лютого 1998 р. № 74-98-ВР // ВВР. — 1998. — № 27-28. — Ст. 181.
8. Закон України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" від 18 лютого 1992 р. № 2132-XII // Закони України. — 1996. — Т. 3. — С. 47-55.
9. Закон України "Про підтвердження відповідності" // Уряд. кур'єр. — 2001. — 20 черв.
10. Закон України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" // Уряд. кур'єр. — 2001. — 8 серп.
11. Закон України "Про стандартизацію" // Уряд. кур'єр. — 2001. — 20 черв.
12. Указ Президента України "Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні" / Уряд. кур'єр. — 2001. — 1 серп.
13. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 3 липня 2001 р. "Про невідкладні заходи щодо виводу з кризового стану науково-технологічної сфери України і створення реальних умов для переходу економіки на інноваційну модель розвитку"» // Уряд. кур'єр. — 2001. — 28 серп.
14. Про заходи щодо поетапного впровадження в Україні вимог директив Європейського Союзу, санітарних, екологічних, ветеринарних, фітосанітарних норм та міжнародних і європейських стандартів: постанова Кабінету Міністрів України № 244 від 19 березня 1997 р. — К.: Укр. інформ.-правовий центр, 1997. — № 4.
15. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України // Голос України. — 1999. — 3 серп.